

СИСТЕМА ОБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

SYSTEM OF OBJECTS OF CRIMINAL OFFENSES AND THEIR CLASSIFICATION

Воробей П.А., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0003-2470-1 920

Драган О.В., д.ю.н., професор,
Заслужений юрист України професор кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-5696-6360

У статті розглядаються та аналізуються важливі питання класифікації об'єкту кримінального правопорушення та приділяється увага безпосередньо на його системі через призму законодавства про кримінальну відповідальність. Акцентується увага на ролі і значенні об'єкта кримінального правопорушення в загальній системі кримінального права. Зазначається, що завдяки класифікації кримінальних правопорушень, практика їх кваліфікації відіграє важливу роль в точному і неупередженому застосуванні закону про кримінальну відповідальність і призначенні справедливого покарання. Підтримується загальноприйнята тричленна класифікація об'єктів кримінального правопорушення, яка не викликає ніяких заперечень і визнається правильною і науково обґрунтованою. Піддається критиці позиція деяких авторів щодо існуючої тричленної класифікації об'єктів кримінального правопорушення, що в деяких випадках приносило більше шкоди ніж користі. Доводиться, що зазначена класифікація об'єктів кримінального правопорушення спроможна вирішувати теоретико-правові та практичні завдання та проводити дослідження. Наголошується на тому, що зміна суспільних відносин є результатом вчинення кримінального правопорушення в цій системі. Конкретні відносини між носіями цих відносин є безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення. Ці відносини групуються певним чином у різних сферах суспільного життя, оскільки вони характерні лише для певних, конкретних об'єктів кримінально-правової охорони (наприклад, відносини охорони екологічної безпеки, господарської діяльності, власності та інш.). Підкреслюється те, що загальним об'єктом кримінального правопорушення є не всі суспільні відносини, але лише ті, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність, тобто це вся система об'єктів кримінально-правової охорони. В цю систему входять суспільні відносини всіх рівнів (від державного до конкретного). Вони мають свої ступені, які визначаються певним рівнем. Підкреслюється, що загальний об'єкт кримінального правопорушення, це не абстрактна категорія, а суспільні відносини, які охороняються законодавством про кримінальну відповідальність (ч.1 ст.1 і ч.3 ст.3 КК України). Проаналізовано правовідносини загального, родового і безпосереднього об'єктів кримінального правопорушення з позиції взаємозв'язку філософських категорій загального, особливого і конкретного. Акцентується увага на тому, що існуюча класифікація об'єктів кримінального правопорушення на загальний, родовий, і безпосередній є загальноприйнятною в навчальній і в монографічній (науковій) літературі. Наголошується на класифікації кримінальних правопорушень по горизонталі, де головну роль в ній відіграє безпосередній об'єкт. Необхідність у такій класифікації обумовлена тим, що кримінальне правопорушення посягає не тільки на один окремих об'єкт, але й на інші суміжні суспільні відносини, які також охороняються законодавством про кримінальну відповідальність. Це викликає необхідність відмежовувати основні і додаткові об'єкти посягання. Констатується, що об'єкт кримінально-правової охорони, це суспільна відносина, яка поставлена під охорону закону про кримінальну відповідальність, але злочинному впливу ще не піддавалась. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, це суспільна відносина, яка піддалася злочинній зміні у конкретному випадку посягання на об'єкт кримінально-правової охорони.

Ключові слова: Об'єкт кримінального правопорушення, класифікація об'єктів кримінального правопорушення, правозастосування, правовідносини, екологічна безпека, екологічні наслідки, порушення правил екологічної безпеки, кримінальні правопорушення проти довкілля, оцінка впливу на довкілля, кримінально правові засоби, види заподіяної шкоди, вдосконалення законодавства, доцільність застосування норм, кримінально – правові засоби.

The article considers and analyzes important issues of classification of the object of a criminal offense and focuses directly on its system through the lens of criminal liability legislation. Attention is focused on the role and significance of the object of the criminal offense in the general system of criminal law. It is noted that due to the classification of criminal offenses, the practice of their qualification plays an important role in the accurate and impartial application of the law on criminal responsibility and the appointment of a fair punishment. The generally accepted three-member classification of objects of criminal offense is supported, which does not cause any objections and is recognized as correct and scientifically based. The position of some authors regarding the existing three-member classification of objects of criminal offense, which in some cases brought more harm than good, is subject to criticism. It is proven that the specified classification of objects of criminal offense is capable of solving theoretical and practical tasks and conducting research. It is emphasized that the change in social relations is the result of committing a criminal offense in this system. Specific relations between the bearers of these relations are the direct object of a criminal offense. These relations are grouped in a certain way in different spheres of social life, since they are characteristic only for certain, specific objects of criminal law protection (for example, relations of protection of environmental safety, economic activity, property, etc.). It is emphasized that the general object of a criminal offense is not all social relations, but only those that are protected by the law on criminal liability, that is, it is the entire system of objects of criminal law protection. This system includes social relations of all levels (from state to concrete). They have their degrees, which are determined by a certain level. It is emphasized that the general object of a criminal offense is not an abstract category, but social relations, which are protected by the legislation on criminal liability (part 1 of article 1 and part 3 of article 3 of the Criminal Code of Ukraine). The legal relations of general, generic and direct objects of a criminal offense are analyzed from the standpoint of the relationship between the philosophical categories of general, special and specific. Attention is drawn to the fact that the existing classification of objects of criminal offenses into general, generic, and immediate is generally accepted in educational and monographic (scientific) literature. Emphasis is placed on the classification of criminal offenses horizontally, where the direct object plays the main role in it. The need for such a classification is due to the fact that a criminal offense affects not only one separate object, but also other related social relations, which are also protected by the legislation on criminal liability. This is caused by the need to distinguish the main and additional objects of encroachment. It is stated that the object of criminal legal protection is social relations, which are protected by the law on criminal responsibility, but have not yet been exposed to criminal influence. The direct object of a criminal offense is a social relationship that underwent a criminal change in a specific case of encroachment on the object of criminal law protection.

Key words: object of criminal offense, classification of objects of criminal offense, law enforcement, legal relations, environmental safety, environmental consequences, violation of environmental safety rules, criminal offenses against the environment, environmental impact assessment, criminal legal remedies, types of damage, improvement of legislation, expediency application of norms, criminal – legal means.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що глибоке дослідження ролі і місця об'єкта кримінального правопорушення дає можливість науково обґрунтувати його класифікацію, показати його складову в системі суспільних відносин, підкреслити цінність і суспільну небезпеку посягання на нього. Класифікація кримінальних правопорушень та практика їх кваліфікації відіграє важливу роль у точному і неупередженому застосуванні закону про кримінальну відповідальність і призначення справедливого покарання. Вся система суспільних відносин, яка поставлена під охорону закону є загальним об'єктом кримінального правопорушення. Загальний об'єкт кримінального правопорушення має важливе наукове, пізнавальне і практичне значення. Недооцінка суспільної небезпеки кримінального правопорушення через відмову від загального об'єкту призведе до заподіяння шкоди не тільки науці кримінального права, але практиці застосування закону про кримінальну відповідальність.

Система законодавства про кримінальну відповідальність лежить в науково-обґрунтованій площині класифікації об'єктів. Вона повинна завжди будуватися таким чином, щоб відповідні норми про кримінальні правопорушення знаходились в конкретному розділі виключно за ознаками родового об'єкту.

Стан дослідження. Система об'єктів кримінального правопорушення і його класифікація залишаються актуальними і сьогодні, оскільки це дає можливість більш глибоко і ґрунтовно дослідити об'єкт кримінально-правової охорони. Система суспільних відносин є складовою величезної кількості конкретних об'єктів, яка дозволяє з'ясувати і дослідити важливість, цінність і суспільну небезпеку посягання на них.

Існуюча тричленна класифікація об'єктів кримінального правопорушення є прийнятною теорією кримінального права і практикою застосування закону про кримінальну відповідальність. Така класифікація не викликає ніяких заперечень і визнається правильною і обґрунтованою. Однак, через деякий час існуюча класифікація була піддана критиці, що на наш погляд є недоречним та необґрунтованим. Подальші наукові дослідження показали, що вказана класифікація об'єктів кримінального правопорушення спроможна вирішувати теоретико-правові та практичні завдання та дослідження. Системою об'єктів кримінального правопорушення та їх класифікацією займалися деякі вчені-правники, однак в новітній історії України ґрунтовні дослідження з цієї проблематики належить відомому вітчизняному вченому, професору Коржанському М.І. Його наукові праці містять глибокий аналіз проблем класифікації об'єкту кримінального правопорушення. Вчений відкрив і обґрунтував існування видового об'єкта в системі об'єктів, чим збагатив науку кримінального права.

Метою і завданням дослідження є необхідність вкотре підкреслити важливість дослідження системи об'єктів кримінального правопорушення і їх класифікацію через призму законодавства про кримінальну відповідальність. Необхідно показати класифікацію кримінальних правопорушень та практику їх кваліфікації. Підкреслити важливу роль у точному і неупередженому застосуванні закону про кримінальну відповідальність і призначенні справедливого покарання. Підтримати загальноприйнятну тричленну класифікацію об'єктів кримінального правопорушення, яка не викликає ніяких заперечень і визнається правильною і науково обґрунтованою. Спростувати критику деяких авторів щодо існуючої тричленної класифікації об'єктів кримінального правопорушення. Довести, що зазначена класифікація об'єктів кримінального правопорушення спроможна вирішувати теоретико-правові та практичні завдання та проводити дослідження. Показати головну роль безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення в загальній системі об'єктів. Акцентувати увагу на зміну суспільних відносин через злочин-

ний вплив на них. Розглянути правовідносини загального, родового і безпосереднього об'єктів кримінального правопорушення з позиції взаємозв'язку філософських категорій загального, особливого і конкретного. Підкреслити, що вся система суспільних відносин, яка охороняється законодавством про кримінальну відповідальність є загальним об'єктом кримінального правопорушення.

Роль і місце об'єкта кримінального правопорушення лежить в площині його науково обґрунтованої класифікації. Це дає можливість більш глибоко дослідити об'єкт кримінально-правової охорони. Система суспільних відносин є складовою великої кількості конкретних об'єктів, яка дозволяє з'ясувати і дослідити важливість, цінність і суспільно небезпеку посягання на них. Завдяки класифікації кримінальних правопорушень, практика їх кваліфікації відіграє важливу роль в точному і неупередженому застосуванні закону про кримінальну відповідальність і призначенні справедливого покарання.

Загальноприйнятною вважається тричленна класифікація об'єктів кримінального правопорушення (загальний, родовий, безпосередній). Вона є прийнятною як теорією кримінального права так і практикою застосування закону про кримінальну відповідальність. Така класифікація не викликає ніяких заперечень і визнається правильною і обґрунтованою. В підручниках з кримінального права, виданих після 1948 року наводиться якраз тричленна класифікація об'єктів злочину [1, с.119-127, 158-167, 97-101, 81-84].

Через деякий час існуюча класифікація була піддана критиці. У багатьох випадках було видно, що не всі об'єкти кримінально-правової охорони були визначені і наповнені конкретним змістом. Таке положення на практиці призводило до того, що визначення безпосереднього об'єкту і встановлення його у конкретному діянні викликало значні труднощі і плутанину. Подібні складнощі виникали, наприклад, при визначенні безпосереднього об'єкту низки державних злочинів, злочинів проти порядку управління, господарських злочинів та інших [2, с.60]. Однак, це не означає, що вказана класифікація об'єктів кримінального правопорушення неспроможна вирішувати теоретико-правові та практичні завдання та проводити дослідження. Відносини філософських категорій загального, особливого і конкретного лежать в площині об'єктивно існуючих зв'язків між реальними суспільними відносинами, які утворюють певну загальну систему. Структуру вказаної системи утворюють різноманітні сфери суспільного життя, а кожна така сфера є своєрідним інститутом (особливе), а самостійні види суспільних відносин у цій системі є окремою складовою ланкою цих відносин. Суспільно небезпечна шкода вказаній системі може бути заподіяна на різних її рівнях (громадський порядок, громадська безпека, обороноздатність, життя, здоров'я, статевая свобода, недоторканість житла, таємниця листування та ін.). Сукупність суспільних відносин утворюють соціальні зв'язки загального, особливого і окремого. Якраз класифікація об'єктів кримінального правопорушення відображає ці зв'язки. Зміна суспільних відносин є результатом вчинення кримінального правопорушення в цій системі, оскільки різноманітність цих відносин, що є об'єктом регулювання і охорони, в дійсності складають загальне, особливе і окреме. Конкретні відносини між носіями цих відносин є безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення.

Досліджуючи суспільні відносини, стає очевидним, що вони ґрунтуються певним чином у різних сферах суспільного життя, оскільки вони характерні лише для певних, конкретних об'єктів кримінально-правової охорони (наприклад, відносини господарської діяльності, власності та ін.). Філософській категорії особливо відповідає певна група суспільних відносин і, таким чином, утворює родовий об'єкт посягання. Виходячи з розуміння і аналізу родового об'єкту, можна було б вважати, що загаль-

ним об'єктом є вся система суспільних відносин. Але це далеко не так, оскільки загальним об'єктом вважається вся сукупність суспільних відносин, яка поставлена під охорону закону про кримінальну відповідальність, тобто це система об'єктів кримінально-правової охорони. В цю систему входять суспільні відносини всіх рівнів (від державного до конкретного). Будь-які суспільні відносини мають свої ступені суспільних інтересів, які визначаються певним рівнем. Суспільні відносини змінюються через злочинний вплив на них, що є важливою обставиною поняття загального об'єкту кримінального правопорушення. Суспільно небезпечність злочинного діяння полягає у зміні суспільних відносин між їх учасниками. Розуміння загального об'єкту кримінального правопорушення міститься у ч.1 ст.1 КК України, де зазначено, що Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Аналогічне за змістом розуміння загального об'єкту кримінального правопорушення передбачає і ч.1 ст.3 КК України, де зазначається, що кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються цим Кодексом. Як бачимо, філософським категоріям загального, особливого і окремого повною мірою відповідає вся сукупність суспільних відносин, що охороняється законом України про кримінальну відповідальність, а також їх одиничні прояви, окремі групи і окремі суспільні відносини. Кожні конкретні відносини між фізичними і юридичними особами у порівнянні зі всією системою існуючих суспільних відносин – це окреме, в якому містяться моменти загального – ознаки, властивості, риси і сторони, властиві багатьом аналогічним відносинам, обумовлені, зокрема, єдиною економічною основою, і одночасно момент особливого і неповторного [2, с.62-63].

Розглядати правовідносини загального, родового і безпосереднього об'єктів кримінального правопорушення з позиції взаємозв'язку філософських категорій не є достатньо обґрунтованим, оскільки взаємозв'язок форми і явища не є залежним, хоча в явищі завжди виявляється його сутність. Говорячи про взаємозв'язок філософських категорій, слід зазначити, що форма незалежна від явища. На наш погляд, такого не повинно бути за логікою, оскільки форма сама по собі існувати не може, рівним чином, як і явище набуває певної відносної форми. Предмет є частиною (стороною), певною сукупністю суспільних властивостей об'єкту кримінально-правової охорони і в деяких випадках може бути лише у виді форми цього об'єкту. Предмет кримінального правопорушення не може бути суттю об'єкту посягання, оскільки тут завжди існують суспільні відносини між окремими їх учасниками. Існуюча класифікація об'єктів кримінального правопорушення науково обґрунтована і виправдана. Такий розподіл об'єктів кримінального правопорушення на загальний, родовий і безпосередній є загальноприйнятим в навчальній і в монографічній (науковій) літературі. Деякі «знавці» кримінального права не визнають тричленну класифікацію об'єкту кримінального правопорушення, вважаючи, що загального об'єкту взагалі не існує і що такий об'єкт, це лише поняття, але не реальна дійсність і не реальні явища суспільних відносин. Вони вважають, що так званий загальний об'єкт не має значення для науки і для практики. Такі міркування є не тільки недоречними, але є шкідливими, оскільки загальний об'єкт кримінального правопорушення, це вся сукупність якраз суспільних відносин, які охороняються законодавством про кримінальну відповідальність. А тому закон не може охороняти не існуючі суспільні відносини, яких немає в реальній дійсності.

Слід завжди пам'ятати, що закон про кримінальну відповідальність не здатний регулювати будь-які суспільні відносини, а лише конкретні, йому притаманні [3, с. 143.]. Як висновок, загальний об'єкт кримінального правопорушення існує і приносить користь як для теорії кримінального права так і для практики його застосування. Виходячи з теорії загального, особливого та окремого, ми бачимо, що окреме є частиною загального. Загальне неможливе без окремого і навпаки, окреме неможливе без загального. Вся система суспільних відносин, яка охороняється законодавством про кримінальну відповідальність є загальним об'єктом кримінального правопорушення. Загальний об'єкт кримінального правопорушення має важливе наукове, пізнавальне і практичне значення. Він об'єднує цілу систему суспільних відносин, які можуть бути врегульовані лише загальним об'єктом. Недооцінка суспільної небезпеки кримінального правопорушення через відмову від загального об'єкту призведе до заподіяння шкоди не тільки науці кримінального права, але й практиці застосування законодавства про кримінальну відповідальність.

Відповідна класифікація об'єктів кримінального правопорушення існує в інших країнах. Наприклад, Ф. Полячек розрізняє загальний (генеральний за термінологією автора) об'єкт злочину, особливий і окремий (індивідуальний) і вважає, що ця відмінність виходить із співвідношення окремого, особливого і загального [2, с.64].

В юридичній літературі існують різні точки зору з приводу визначення безпосереднього об'єкту, однак це не може вплинути на правильну класифікацію об'єктів кримінального правопорушення. Зміна суспільно-економічної формації і виникнення нових суспільних відносин вимагають вирішення багатьох питань і проведення наукових досліджень в юридичній науці. Однак сама класифікація об'єктів кримінального правопорушення є за своєю суттю правильною, науково обґрунтованою і не може бути відхилена. Якраз вона відповідає законам логічного взаємозв'язку з філософськими категоріями загального-особливого-окремого. Разом з тим, наука розвивається взагалі, а юридична, зокрема, тому виникає багато різних суспільних відносин, які потребують відповідного регулювання. Тому виникає потреба в уточненні та доповненні вказаної класифікації. Це стосується в першу чергу визначення безпосереднього об'єкту, оскільки з цього приводу існують різні точки зору вчених. Особливо це спостерігається в сфері господарської діяльності, де різні сфери господарювання називаються безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення. Як вважає проф. Коржанський М.Й. об'єкт посягання, який у даній класифікації називається безпосереднім, насправді не є безпосереднім – а видовим [2, с.65]. Він зазначає, що безпосереднім об'єктом злочину слід вважати об'єкт конкретного посягання (життя і здоров'я конкретної особи, власність конкретної фірми і т.ін.). Як і посягання на життя, власність та інш., є не конкретним, а видовим посяганням, так і об'єкт цього виду посягання (життя, власність і т.ін.) є видовим, а не безпосереднім [4, с.65]. І далі він зазначає, що якщо ми говоримо, що об'єктом вбивства є життя людини, то ми не маємо на увазі конкретне вбивство і не маємо на увазі життя окремої конкретної особи. Тут вживається видове поняття життя [2, с.65]. І далі він пояснює, що життя у такому контексті, означає не окреме суспільне відношення по забезпеченню життя, а всі аналогічні суспільні відносини, як окремих їх вид [2, с.65]. Далі вчений пояснює, що не важко побачити, що жодне вбивство не є спрямована безпосередньо на позбавлення життя як виду суспільних відносин, тобто на позбавлення життя всього суспільства. Вбивство безпосередньо спрямоване на позбавлення життя однієї людини (в окремих випадках декількох осіб), життя якої і виступає безпосереднім об'єктом посягання. На той об'єкт, який, в існуючій класифікації називається безпосереднім, злочини

безпосередньо не посягає. Цей об'єкт є видовим. На цей вид об'єкту посягають взагалі всі злочини одного, даного виду [2, с.65].

З вказаною позицією не можна не погодитись, оскільки видовим об'єктом насправді є той об'єкт, на який посягає злочин окремого виду (вбивство, тілесні ушкодження, викрадення, зґвалтування і т.ін.). Конкретна суспільна відносина, яка підлягає злочинному посяганню, або поставлена під реальну загрозу заподіяння її шкоди вважається безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення. Шкода завжди заподіюється безпосередньому об'єкту посягання, а не видовому, родовому чи загальному об'єкту кримінального правопорушення. Вище вказаним об'єктам шкода заподіюється через безпосередній об'єкт, де суспільні відносини можуть частково ушкоджуються або взагалі бути анульованими. Родовий об'єкт не може бути анульований, оскільки одним злочинним способом всі суспільні відносини, які він охоплює неможливо знищити (здоров'я людей, відносини власності, господарська діяльність та ін.).

У вищевказаній класифікації загальний об'єкт злочину відповідає філософській категорії загального, родовий об'єкт – особливого, видовий об'єкт – окремого. Безпосередній об'єкт є лише окремих випадком прояву буття окремого виду суспільних відносин [2, с.66].

Деякі вчені не погоджуються із загальноприйнятим баченням безпосереднього об'єкту як суспільні відносини і намагаються вирішити цю суперечність через призму класифікації об'єктів кримінального правопорушення. Вони вважають, що деякі злочини «не мають» безпосереднього об'єкту, а тільки загальний і родовий (ст.111 КК – державна зрада, ст.114 КК – шпигунство та інш.). При вчиненні цих злочинів родовий і безпосередній об'єкти начебто співпадають. Вирішення такої суперечності слід шукати у приведенні структури закону про кримінальну відповідальність відповідно до науково обґрунтованої класифікації об'єктів у побудові його розділів за ознакою родових об'єктів, а не у відмові визнання об'єктом кримінального правопорушення суспільних відносин.

Система законодавства про кримінальну відповідальність лежить в науково обґрунтованій площині класифікації об'єктів. Вона повинна будуватися завжди таким чином, щоб відповідні норми про кримінальні правопорушення знаходились в конкретному розділі виключно за ознаками родового об'єкту. Це стосується всіх без виключення норм. В діючому кримінальному кодексі України існують норми, які знаходяться в розділах, які невластиві навіть їх назвам. Наприклад, кримінальне правопорушення передбачене ст. 289 КК України знаходиться в XI розділі Особливої частини (Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту). На нашу думку, вказане кримінальне правопорушення повинно знаходитися в VI розділі Особливої частини (Кримінальні правопорушення проти власності), оскільки тут йдеться мова про незаконне заволодіння чужим майном (транспортним засобом). А тому кримінальне правопорушення, передбачене ст.289 КК України ніякого відношення до розділу XI Особливої частини не має. Разом з тим, розділ VIII Особливої частини КК України (Кримінальні правопорушення проти довкілля) чітко відображає специфіку кримінальних правопорушень проти довкілля, оскільки всі вони безпосередньо містять правову матерію охорони навколишнього природного середовища. Екологічна складова є частиною цього середовища, а тому кримінальне правопорушення, передбачене ст.236 КК України, яскраве тому підтвердження. Екологічна безпека України є результатом кримінально-правової політики держави, яка відображена і унормована в ст.236 КК України. Порушення правил екологічної безпеки є результатом порушення різного роду приписів, наказів, інструкцій, нормативів тощо. Якщо аналізувати кримінальні правопорушення, перед-

бачені різними розділами Особливої частини КК України то стає очевидним, що вони не мають чіткого відношення одне до одного, оскільки вони лежать в різних площинах суспільних відносин.

Окрім вищевказаної класифікації об'єктів кримінального правопорушення (по вертикалі) існує ще й так звана класифікація по горизонталі. Вона полягає у виділенні з безпосереднього об'єкту посягання ще й основного, додаткового і факультативного об'єктів. Необхідність у такій класифікації зумовлена тим, що кримінальне правопорушення посягає не тільки на один окремий об'єкт, але й на інші суміжні суспільні відносини, які також охороняються законодавством про кримінальну відповідальність. Це викликане необхідністю відмежовувати основні і другорядні (додаткові) об'єкти посягання.

Розподіл об'єктів на основні та додаткові були запропоновані Д.Н. Розенбергом ще у 1948 році. Він вважав посягання на відносини власності посяганнями на один безпосередній об'єкт. Виключення Д.Н. Розенберг робив тільки для розбою [, с.74].

Погодитись з такою точкою зору важко, оскільки не лише розбій посягає на два і більше об'єктів кримінального правопорушення, але й насильницький грабіж (ч.2 ст.186 КК), знищення або пошкодження майна (ст.194 КК), порушення правил екологічної безпеки (ст.236 КК), громадський порядок (ст.296 КК), громадська безпека (ст.257 КК) та інш. Якщо кримінальне правопорушення заподіює шкоду декільком об'єктам, то при кваліфікації вчиненого діяння необхідно виділити головний (основний) об'єкт, який має більш важливе значення для охорони. Інші об'єкти вже будуть додатковими або факультативними, оскільки їх охорона має так би мовити «другорядне» значення. Основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення є той, який поставлений під охорону закону про кримінальну відповідальність в першу чергу. Це ні в якій мірі не знижує рівень охорони закону додаткового чи факультативного об'єкту.

Сутність будь-якого кримінального правопорушення полягає в тому, що воно посягає на основний безпосередній об'єкт. Наприклад, порушення правил екологічної безпеки в багатьох випадках спричиняє загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки (ст.236 КК) проте сама сутність вказаного кримінального правопорушення полягає в самих порушеннях відповідних правил екологічної безпеки. Тому слід зазначити, що безпосередній об'єкт кримінального правопорушення є основною його сутністю. Виділення безпосереднього об'єкту кримінального правопорушення, як основного полягає в тому, що він є найціннішим з точки зору охорони суспільних відносин. Однак для законодавства про кримінальну відповідальність це не головне, оскільки головна роль основного об'єкту полягає в правильності кваліфікації і визначення місця конкретної норми в системі законодавства. Аналізуючи безпосередній об'єкт кримінального правопорушення слід зазначити, що він не є його сутністю, але разом з основним об'єктом він заподіює, або ставить під загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам. Наприклад, життя чи здоров'я при терористичному акті, відносини власності і здоров'я при хуліганстві, здоров'я при розбої і т.ін. Хоча додатковий безпосередній об'єкт відіграє так би мовити другорядну роль, однак у багатьох випадках є самостійним об'єктом і завжди вимагає кримінально-правової охорони.

Поряд з основним безпосереднім та додатковим безпосереднім об'єктом існує ще й факультативний безпосередній об'єкт. Юридична природа цього об'єкту полягає в тому, що посягаючи на певну суспільну відносину (основний безпосередній об'єкт), злочинне діяння може заподіювати шкоду й іншим відносинам. В одному і тому ж кримінальному правопорушенні вбачається альтернативне посягання і заподіяння шкоди різним об'єктам суспільних

відносин. Наприклад, при хуліганстві окрім заподіяння шкоди громадському порядку, може бути заподіяна шкода здоров'ю особи, або її власності. Така альтернатива полягає в непередбачуваному заподіянні шкоди одному із вказаних об'єктів і не тільки. При позбавленні життя особи може бути знищене або пошкоджене майно, або заподіяна шкода довкіллю, громадській безпеці та інш.

Класифікація безпосередніх об'єктів кримінального правопорушення має важливе наукове та практичне значення для кваліфікації злочинного діяння. Лише по безпосередньому об'єкту може проводитись кваліфікація злочинного діяння, а тому важливо його встановити першим серед інших об'єктів. Одним з важливих питань кваліфікації кримінальних правопорушень є в першу чергу встановлення основного безпосереднього об'єкта, а потім додаткових безпосередніх об'єктів. Правильна кваліфікація злочинного діяння вирішує багато практичних питань призначення і відбування покарання та дає можливість уникати судових помилок.

Факультативний об'єкт кримінального правопорушення не є обов'язковою його ознакою і не завжди може бути вказаний в кваліфікуючих обставинах. Однак наявність факультативного об'єкта при заподіянні шкоди в основному об'єкту свідчить про підвищену небезпеку злочинного діяння.

Зважаючи на специфіку об'єктів посягання і особливості суб'єктивної сторони доцільно було б розділити всі кримінальні правопорушення на посягання і порушення. До перших слід віднести умисне діяння, а до других – необережні. Порушення можна розділити в свою чергу на порушення правил і невиконання обов'язків. Це

дало б можливість чітко визначити їх соціальну природу, суспільну небезпеку і особливості їх вчинення. На наш погляд, найважливішим об'єктом кримінально-правової охорони повинно бути життя людини, оскільки це найцінніше благо і для цього потрібно застосовувати всі важелі демократичного суспільства.

Визначена класифікація об'єктів кримінального правопорушення має різне практичне значення, оскільки вони лежать в різній площині суспільних відносин.

Безпосередній об'єкт злочину у нормотворчій діяльності не застосовується і там він практичного значення не має. У правозастосувальній діяльності, навпаки, основне значення має безпосередній об'єкт, оскільки працівникам органів правосуддя доводиться мати справу з конкретним порушенням суспільних можливостей або станів (становищ) конкретних суб'єктів [2, с.74]. Погодитися з такою позицією важко, оскільки безпосередній об'єкт має не тільки практичне значення. Обґрунтовуючи прийняття норми закону про кримінальну відповідальність законодавець в першу чергу аналізує можливість захисту безпосереднього об'єкта посягання. Прийнята норма носить конкретний, а не абстрактний характер, а тому на першому місці тут знаходиться безпосередній об'єкт.

Важливим у цьому контексті є те, що об'єкт кримінально-правової охорони, це суспільна відносина, яка поставлена під охорону закону про кримінальну відповідальність, але злочинному впливу ще не піддавалася. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, це суспільна відносина, яка піддалася злочинній зміні у конкретному випадку посягання на об'єкт кримінально-правової охорони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коржанський М. Й. Уголовне право України. Загальна частина. Курс лекцій. – Київ: Наукова думка, 1996. С. 119-127; його ж, Кримінальне право і законодавство України. Загальна частина. Курс лекцій. Київ: *Атіка*, 2001. С. 158-167; Кримінальне право України. Загальна частина За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Станика, В. Я. Тація. Київ :Юрінком Інтер; Харків: Право, 2001. С.97-101; Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. Київ: Юридична думка, 2004. С. 81-84.
2. Коржанський М. Предмет і об'єкт злочину: Монографія. Дніпро: Юрид. акад. Міц-ва внутр.справ: *Ліра АТД*, 2005. С.60,62-66,74.
3. Воробей П.А., Воробей О.В. Суспільні можливості законодавства про кримінальну відповідальність. Scientific trends: modern challenges. Volume 1. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, 2021, p. 143.
4. Розенберг Д.М. Про поняття майнових злочинів в радянському кримінальному праві (об'єкт і предмет посягання) *Учені записки Харківського юридичного інституту*. 1948 Вип. 3. С. 62.